

Kişisel Düşünceler*

RENÉ DESCARTES

Çeviren

İLYAS ALTUNER

Arş. Gör. | Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Öz: Descartes, 1619-22 yıllarında Avrupa'da yaptığı yolculuk sırasında, felsefi düşüncelerini kaydettiği bir not defteri taşımaktaydı. Bu not defteri, filozofun ölümünden sonra, Stockholm'de yazılarıyla ilgili bir envanterde açıklanmıştır, ancak şimdilerde kayıptır. Bununla birlikte, Leibniz tarafından alınmış olan bir kopyası daha sonra keşfedilmiş ve *Cogitationes Privatae* (Kişisel Düşünceler) adıyla 1859 yılında yayınlanmıştır. Hikâyenin daha ileri düğüm noktası ise, bu yayına temel oluşturan Leibniz kopyasının o zamandan bu yana kayıp olmasıdır. Orijinal not defterini görmüş olan Descartes biyograficisi Adrien Baillet'ye göre, eser 'Pre-aembula' (Başlangıç), 'Experimenta' (Gözlemler) ve 'Olympica' (Olimpos Sorunları) dahil bir çok bölüme ayrılmıştı ve Descartes'ın Kasım 1619'da sıkıntılı rüyalar gördüğü ve yeni bir bilimsel ve felsefi sistem bulma görevi konusunda ikna olduğu gecenin ayrıntılı bir açıklamasını içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Descartes, Kişisel Düşünceler, not defteri, bilim, buluş.

* Bu çeviri, 'Enteleky Mantık-Metafizik Okulu' adı altında yürütülen çalışmalardan bir kesittir. Çeviride her ne kadar İngilizce çeviriler esas alınmışsa da, Latince asıl metinden de yararlanılmıştır. Çevirinin yapıldığı birincil kaynak için bkz. René Descartes, *Early Writings*, trans. John Cottingham & Robert Stoothoff & Dugald Murdoch, *The Philosophical Writings of Descartes*, 3 vols., Cambridge: Cambridge University Press, 1985, I 2-5.

Private Thoughts *

RENÉ DESCARTES

Translated by

İLYAS ALTUNER

Iğdır University, Faculty of Divinity, Department of Philosophy and Religious Sciences

Abstract: During his travels in Europe in 1619-22, Descartes kept a notebook to record his philosophical reflections. This notebook was mentioned in an inventory of his papers made at Stockholm after his death, but is now lost. However, a copy, taken by Leibniz, was later discovered and published under the title *Cogitationes Privatae* (Private Thoughts) in 1859. By a further twist to the story, the Leibniz copy, which was the basis of this publication, has since been lost. According to Descartes' biographer, Adrien Baillet, who saw the original notebook, it was divided into various sections, including 'Praeambula' (Preliminaries), 'Experimenta' (Observations) and 'Olympica' (Olympian Matters), and included a detailed account of Descartes' night of troubled dreams, in November 1619, when he became convinced of his mission to found a new scientific and philosophical system.

Keywords: Descartes, Private Thoughts, notebook, science, discovery.

* This translation is a section of studies which were performed under the title of 'Entelekya School of Logico-Metaphysics'.

ENTELEKYA

RENÉ DESCARTES
KİŞİSEL DÜŞÜNCELER

© entelekya

RENÉ DESCARTES
PRIVATE THOUGHTS

© entelekya

RENATIUS CARTESIUS
COGITATIONES PRIVATAE

ENTELECHEIA

AT X 213
CSM I 2

Başlangıç¹

Aktörler, bir maske takarak, yüzlerinde hiçbir utanma görüntüsüne izin vermemeyi öğütlerler. Ben de aynısını yapacağım. Şimdiye kadar, dünya denilen bu tiyatrodaki bir seyirci oldum, ancak şimdi sahneye çıkmak üzereyim ve maskeli olarak ortaya çıkıyorum.²

AT X 214 Gençliğimde, yaratıcı bir buluş³ gördüğüm zaman, mucitlerin açıklamalarını okumadan önce onu yapmanın benim için mümkün olup olmadığını merak ederdim. Bu pratik, beni giderek kesin kuralların⁴ kullanımını gerçekleştirmeye inandırdı.⁵

¹ Çevirisini sunduğumuz yazı, Descartes'ın 1619-1622 yılları arasında yaptığı seyahatlerde tuttuğu felsefi notlardan bir kısmını içermektedir. Ölümünden sonra yazı envanterinde açıklanmasına karşın kaybolan not defterinin Leibniz tarafından kopya edildiği anlaşılmış ve 1859 yılında *Cogitationes Privatae* (Kişisel Düşünceler) adıyla yayınlanmıştır. Ancak sonradan Leibniz'in kaydettiği kopya da kaybolmuştur. Bkz. John Cottingham, *A Descartes Dictionary*, Oxford: Blackwell Publishers, 1993, s. 55. Latince metin için bkz. *Cogitationes Privatae*, eds. Charles Adam & Paul Tannery, *Oeuvres de Descartes*, 12 vols., Paris: Léopold Cerf, 1897-1913, [AT] X 213-9. Kullandığımız İngilizce çeviri için bkz. *Early Writings*, trans. John Cottingham & Robert Stoothoff & Dugald Murdoch, *The Philosophical Writings of Descartes*, 3 vols., Cambridge: Cambridge University Press, 1985-91, [CSM] I 2-5. Diğer kısmi çeviriler için bkz. *Private Thoughts*, trans. Elizabeth Anscombe & Peter Thomas Geach, *Philosophical Writings*, New Jersey: Prentice Hall, 1971, [AG] 3-4; *Preliminaries and Observations*, trans. Reger Arieuw, *Philosophical Essays and Correspondence*, Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2000, [AR] 1-2. Descartes'ın diğer eserlerine atıflarda yalnızca CSM çevirisi kullanılacaktır. Biz bu kısa yazıların felsefeyle ilgili olduğunu düşündüğümüz ilk iki kısmını aldık ve teolojiyle ilgili üçüncü kısmı dışarıda bıraktık.

² Descartes, burada 'aktör' derken genel anlamda tiyatro, özel anlamda ise komedya oyuncusunu kastetmektedir. Komedya (comoedia), günümüzde yalnızca güldüren şeylerle ilgili oyunlar için kullanılsa da, eskiden kötü ve sıradan şeyleri mizahî olarak anlatan bir şiir ya da oyun türü olarak karşımıza çıkar. Aristoteles'in de belirttiği gibi, trajedyaya iyi ve üstün insanların güzel eylemlerini anlatırken, komedya kötü ve sıradan insanların çirkin eylemlerini anlatır. Ancak bunu anlatırken yalnızca gülünç tarafını ortaya koyar. Gülünç olmak çirkin ve kötü bir şey olduğundan, bu gülünç şey insanlara bir maske altında gösterilir ve bu nedenle insanların yüzünde bir acı belirtisi olmaz. Bkz. Aristotle, *De Poetica*, trans. Ingram Bywater, *The Works of Aristotle*, 12 vols., ed. W. David Ross, Oxford: Clarendon Press, 1908-52, XI 1449a30-5.

³ Latince metinde kullanılan 'ingeniosus inventis' yerine kullanılan karşılıklarda CSM dışındaki çevirilerde 'invention' yerine 'discoveries' sözcüğü kullanılmıştır.

⁴ Latince 'certis regulis' tamlamasında 'kesin' anlamına gelen 'certis' sözcüğünün karşılığı olarak CSM 'definite' ve AR 'determinate' sözcüklerini kullanmıştır. Her iki kullanım da uygundur, ancak en doğru çeviri, kanaatimizce, 'certain' sözcüğünü kullanan AG tarafından yapılmıştır.

⁵ Descartes'in, daha lise yıllarında kendini matematiğe dayalı yeni bir yöntem kurmaya adanmış olduğunu bilinmektedir. Özellikle ünlü Hollandalı matematikçi Isaac Be-

Bilim bir kadın gibidir: eğer eşine sadık kalırsa, saygıdeğerdir; eğer kamu malı olursa, değersizleşir.⁶

Pek çok eserin durumunda olduğu gibi, bir kez birkaç satır okuyup birkaç şemaya bakarız, tüm mesaj tamamıyla belli. Geri kalanı ise, yalnızca sayfayı doldurmak için eklenmiş.

*Polybios'un Kozmopolit Matematiksel Hazinesi.*⁷ Bu eser, matematik bilimindeki tüm zorlukların çözümüne dair gerçek anlamları belirliyor ve insan aklının bu sorunlara dair daha fazla bir şey elde edemeyeceğini kanıtlıyor. Eser, tüm bilimlerdeki olağanüstü keşifleri bize göstermeyi vadeden kimi insanları hedef alıyor; varlık amacı, tembelliklerinden dolayı onları azarlamak ve övünmelerinin yersizliğini açığa vurmaktır. Başka amacı, bu bilimin Gordion düğümlerini çözmek için gece gündüz çabalayan ve yararsız şeyler için akli kaynaklarını israf eden o insanların acı verici zahmetini hafifletmektir. Eser, dünyanın her yerindeki bilim insanlarına ve özellikle Almanya'daki Gül-Haçlıların güzide kardeşlerine yeniden teklif ediliyor.⁸

eckman ile mektuplaşmaları, onun, birtakım çözümler için projeler ürettiğini bize göstermektedir. Bkz. *Descartes à Beeckman*, 26 Mars 1619, AT X 154-7; *Letter to Beeckman*, 26 March 1619, CSMK 1-2. Descartes'in bu girişimlerinden biri, hiç kuşkusuz, Beeckman'a ithaf ettiği, *Müziğin Özeti* adlı ilk eseridir. Descartes bu eserde müziğin matematikle ilişkisinin yanı sıra, psikolojik ve fiziksel görüngüler arasındaki ilişkilere de değinir: "İnsan sesinin (vocem humanam / human voice) bize çok hoş geldiği görülür, çünkü ruhlarımızla (spiritibus / spirits) tam bir uygunluk içerisinde." *Compendium Musicae*, AT X 90; *Compendium of Music*, trans. Walter Robert, Wisconsin: American Institute of Musicology, 1961, s. 11.

⁶ Latince metin şöyledir: "Scientia est velut mulier: quae, si pudica apud virum maneat, colitur; si communis sicut, vilescit." AT X 214. Önermede geçen 'saygıdeğer' sözcüğü Latince 'pudicus' ve 'değersiz' sözcüğü de 'vilescit' şeklinde kullanılmıştır. Sözcüğün İngilizce karşılıkları sırasıyla 'respected' ve 'despised' olarak verilmiştir. Bkz. CSM I 2.

⁷ Bu, Descartes'in kullanmayı tasarladığı bir takma ad olsa gerektir: "Polibii Cosmopolitani Thesaurus Mathematicus", AT X 214; "The Mathematical Treasure Trove of Polybius, Citizen of the World", CSM I 2; "The Mathematical Treasure of Polybius the Cosmopolitan", AR 1. Polybios, M.Ö. 203-118 yılları arasında yaşamış Yunanlı bir tarihçidir. Descartes'in burada Polybios adını kullanması manidardır. Çünkü bu eserle bilimlerin maskelenmesinin önünün açılarak onların şifrelerinin ya da düğümlerinin çözülmesi hedefleniyor ki, Polybios'un metin şifreleme konusunda öncü bir kişi olduğu ve 'Polybios dama tahtası' olarak bilinen bir metin şifreleme yöntemi ortaya koyduğu bilinmektedir. Günümüzde 'steganografi' de denilen bu sistem gizli haberleşme amacıyla, özellikle savaşlarda, çokça kullanılmıştır. Şifreleme yöntemi için bkz. Polybius, *The Histories of Polybius*, trans. Evelyn S. Shuckburgh, London: MacMillan & Co., 1889, II 44: Book X, Ch. 45.

⁸ Gül-Haçlılar, Hıristiyanlar tarafından kurulan ve sembollerinin güllü haç olma-

AT X 215 Bilimler, şimdilerde maskelenmiştir, ancak maskeler kaldırılırsa,
CSM I 3 güzellikleri tamamen ortaya çıkacaktır. Bilimlerin birbirleriyle nasıl bağlantılı olduklarını görebilsek, onları sayı dizilerinden daha kolay bir şekilde zihinlerimizde tutabiliriz.⁹

Her birimiz için, akli yetelerimizle aşamadığımız belirli bir sınır vardır.¹⁰ Akıllarının eksikliğinden dolayı, ilk ilkeleri kullanarak keşif

sından dolayı bu adla anılan ezoterik bir örgüttür. Descartes'ın bu örgüte gönderimde bulunması, onları ezoterik olmaktan sıyrılıp gerçek bilginin açıklığıyla yüzleştirmek olmalıdır. Çünkü Descartes açısından bilgi, yani felsefi bilgi, zihnin işlevleri sayesinde açık olarak ortaya konur, dahası bilginin kendisi zaten açık ve seçik olarak kavranan şeydir. Tüm örf ve adetlerden sıyrılarak kesin bilginin (connaissance certaine / certain knowledge) tarafını tutmak gerekir. Bkz. *Discours de la Méthode*, AT VI 16; *Discourse on the Method*, CSM I 119. Descartes'in daha ilk yazılarından bu yana yapmak istediği şey, bütün bilimlerin sorunlarını çözebilecek, bütün bilgiyi kapsayacak bir 'mathesis universalis' yani evrensel bilgi kuramı ortaya koymaktır. Bkz. *Regulae ad Directionem Ingenii*, AT X 378; *Rules for the Direction of the Mind*, CSM I 19. 'Mathesis universalis' terimi yalnızca matematik bilimleri değil, matematiğin kesinliğinden esinlenilerek oluşturulan ve daha genel anlamda bütün bilimleri içine alan bir ifadedir. Yunancada 'öğrenmek' anlamına gelen 'mathesis' terimi, Latincedeki 'disciplina' terimiyle eşdeğerdir. Bkz. Cottingham, *A Descartes Dictionary*, s. 101.

⁹ Descartes burada üzeri örtülü olan bilimsel gerçekliklerin bilinmesi için, nedensellik ilkesinin ayırıcılığına olmak gerektiğinden bahsetmektedir. Eğer varlıklar arasındaki bağlantılar bilinirse, bu varlıkların varoluş nedenleri de bilinir. Böylece insan zihni artık bu varlıkları kendisinde saklar. Descartes açısından zihin, nesnelere dolaysızca kavrar, ancak bu kavrayışın bir sezgiye bağlı olması gereklidir. Bkz. *Regulae ad Directionem Ingenii*, AT X 366; *Rules for the Direction of the Mind*, CSM I 13. Descartes'ın zihinsel görü ile duyuşal görü arasında yaptığı ayrımı hatırlamak gerekir. Zihin nesnelere dolaysızca kavramasına karşın, 'imgelem' (imagination / imagination) denilen yeti, zihnin yani insanın özünün bir bileşeni değildir. *Meditations de Prima Philosophia*, AT VII 73; *Meditations on First Philosophy*, CSM II 51. Yine Descartes şöyle demektedir: "Bir imgeye bağlı olmaksızın kavradığımız her şey saf zihnin bir düşüncesi iken, bir imge aracılığıyla kavradığımız her şey imgelemin düşüncesidir." *Descartes à Mersenne, Juillet 1641*, AT III 395; *Letter to Mersenne, July 1641*, CSMK 186.

¹⁰ İnsan aklının aşamadığı bir sınır olduğu düşüncesi iki anlamda ele alınabilir. Birincisi, insan zihninin uzamın dışında bir şey düşünemeyeceğidir. Ancak Descartes, 'sonsuz' (infinitus / infinite) kavramıyla 'sınırsız' (indefinitus / indefinite) kavramını birbirinden ayırdığından, uzam için sonsuz yerine sınırsız (non quidem esse infinita, sed ut indefinita spectabimus / it is infinite, and instead regard it as indefinite) denilmesi gerektiğini söyler. Çünkü kendisinden daha büyük bir uzam tasarımının insan aklı için mümkün olmadığını söylemek, akla bir sınır çizmek demektir. *Principia Philosophiae*, AT VIII 15; *Principles of Philosophy*, CSM I 202. İkincisi ise, insan aklının bilgisinin sınırlı olduğudur. Bu konuda 'doğuştan düşünceler' tartışması bugün bile devam etmektedir. Descartes aslında insan aklının sınırlarının olduğunu kabul etmektedir, ancak bilmekle kavramak arasındaki farkı da gözetmektedir: "Bir şeyi kavramak (comprendre / grasp) için onu kuşatmak (embrasser / embrace) gerekirken, bilmek (scauoir / know) için onun düşüncesine dokunmak (toucher de la pensée / touch with its thought) yeterlidir."

yapamayanlar, yine de bilimlerin gerçek değerinin farkına varabilecekler ve bu, onların nesnelere değeri hakkında doğru yargıya ulaşmalarına imkân verecektir.¹¹

Düşünceler

Bedenin hastalıkları gibi öyle kolayca tanınmayan zihin hastalıklarına işaret etmek için “ahlâksızlık” terimini kullanıyorum.¹² Bu nedenle, kusursuz beden sağlığını sıkça denemekte olduğumuz hâlde, gerçek zihin sağlığını asla bilmemekteyiz.

Belirtmeliyim ki, kederli ve korku içinde olduğum ve bazı ciddi projelerle zihnimin meşgul olduğu zamanlarda, derin uyku çekiyorum ve aç kurtlar gibi yemek yiyorum. Fakat sevinç dolu olduğum zamanlarda ise, ne yiyor ne de uyuyorum.

Bir bahçede, ağaç gibi belli şekilleri betimlemek için gölgeler yapabiliriz; ya da belli perspektiften belirli bir şekli betimlemek için sık dalları budayabiliriz. Yine, bir odada, çeşitli sayı ve figürleri tasvir

AT X 216

Descartes à Mersenne, 27 Mai 1630, AT I 152; Letter to Mersenne, 27 May 1630, CSMK 25. Düşüncesine dokunmakla açık seçik bilmek arasındaki ilişki hakkında bir şeyler söylemek gerekirse, insan denilen varlık, birtakım bilgisini Tanrının onun zihnine yerleştirmesiyle açık ve seçik olarak bilir. Örneğin, Tanrının varlığı hakkındaki bilgimiz de böyledir. Tanrı kendi varlığı hakkındaki bilgiyi, hatta başka birtakım *a priori* bilgileri, tıpkı bir ustanın eserine damgasını vurması gibi (operi suo impressa / stamped on his work), zihnimize yerleştirmiştir. *Meditationes de Prima Philosophia*, AT VII 51; *Meditations on First Philosophy*, CSM II 35.

¹¹ Bu düşünce *Yöntem Üzerine Söylem* ile uygunluk göstermemektedir, çünkü Descartes, bu eserde sağduyu ya da aklın insanlar arasında paylaşılmış en iyi şey olduğunu ve kimsenin aklının az olduğunu düşünmediğini söylemektedir: “Le bon sens est la chose du monde la mieux partagée: car chacun pense en être si bien pourvu...” *Discours de la Méthode*, AT VI 1. Ayrıca sağduyu ya da aklın (le bon sens ou la raison / good sense or reason) farklı işleyişinin farklı alanlara yönelmeden ya da farklı uygulamalardan kaynaklandığını belirtmektedir. Descartes aklı (esprit / mind) tümel bir yeti yani töz olarak görmekte ve her insanda bu tümelliğin eksiksiz olduğunu ifade etmektedir. Akıl aynı zamanda insanlarla hayvanlar (bestes / beats) arasındaki ayırıcı vasıf olması bakımından töz olmalıdır. Sorun, aynı türlerin (espèce / species) biçimleri (formes / forms) ya da doğaları (natures) arasında değil, o türe ilişkin ileneler (accidens / accidents) arasındadır. *Discours de la Méthode*, AT VI 2-3; *Discourse on the Method*, CSM I 112.

¹² Descartes tarafından kullanılan ‘vicio’ sözcüğü İngilizce çevirilerde ‘vice’ olarak karşılanmıştır. Biz de Türkçeye ‘ahlaksızlık’ diye çevirmeyi uygun gördük. “Vitia appello morbos animi...” AT X 215; “I use the term ‘vices’ to refer to the diseases of the mind...” CSM I 3; “Vices I call diseases of the mind...” AG 3; “I call the diseases of the soul vices.” AR 1. Metinde yer alan ‘appello’ sözcüğünün karşılığı olarak CSM çevirisinde ‘başvurmak’ amlamındaki ‘appeal’ yerine ‘işaret etmek’ anlamındaki ‘refer’ sözcüğü kullanılırken, diğer çeviriler anlam olarak yapılmıştır.

etmek için güneş ışınlarının farklı boşluklardan geçmesini sağlayabiliriz; yahut sanki alev dilleri, veya yangın arabası, veya havadaki diğer şekiller varmışçasına onu görünür kılabiliriz. Bu, tamamen farklı noktalarda güneş ışınlarının odak noktası olan aynalar tarafından gerçekleştirilir. Yine, güneş odaya indiği zaman, onun aynı yönde geldiğinin ya da batıdan doğuya doğru gittiğinin görünmesini sağlayabiliriz. Bu, tamamen parabolik reflektörler tarafından gerçekleştirilir: güneş ışınları çatıda içbükey ayna üzerine düşmeli ve aynaların odak noktası küçük bir delikle bir doğrultuda olmalıdır; o şeyin diğer tarafı üzerinde ise delikle bir doğrultuda olan aynı odaksal açıyla diğer bir içbükey ayna bulunmalıdır. Bu, güneş ışınlarının oda içerisine paralel çizgiler halinde yönelmesine neden olur.

1620 yılında, şaşırtıcı keşiflerin temel ilkelerini anlamaya başladım.

CSMI 4 Kasım 1619'da, Ausonios'un *Hayatta Takip Etmem Gereken Yol Nedir* diye başlayan "Yedinci Gazel"ini kapsayan bir rüya gördüm.¹³

AT X 217 O, tıpkı arkadaşlar tarafından kınanacak kadar değerli, düşmanlarca övülecek kadar mükemmeldir. Bizi tanımayan kimselerce övülmeyi arzu ederken, arkadaşlardan hakikat olanı söylemelerini isteriz.

Hepimizin zihninde bir kez olsun uyanan belli öğeler vardır, ancak azlıkla, güçlü heyecanlar üretirler. Böylece, yüksek moralli bir çocuk azarlandığında, başka bir çocuk ağlayacak iken, o ağlamayacak ama kızacaktır. Bir felâketin meydana geleceğini söylerken üzgün oluruz; ancak kötü huylu bir adamın sorumlu olduğunu söylerken kızgın oluruz. Bir tutkudan diğerine hareket ederken, ilgili tutkularını doğrudan geçersiz. Ancak, canlı bir şölen alanındayken talihsiz bir haber işittiğimiz zamanki gibi, bir tutkudan onun karşısındakine daha sert bir geçiş sıkça olacaktır.

¹³ Bu parçanın orijinali, Fransızca'da olup Latince'de yoktur. Rüya, Almanya'nın güneyindeki Ulm şehrinde, Descartes'ın meşhur 'soba yanan odası'nda meydana gelmiştir. Descartes 10 Kasım 1619'da 'şevk dolu olarak, harika bir bilimin temellerini keşfettiğinden emin bir şekilde' yatmaya gitmiş, daha sonra art arda üç rüya görmüştür. İlkinde, hayâletler ve bir kasırga tarafından saldırıya uğramış, bir tarafında, kötü niyetli bir cinin sebep olmasından korktuğu bir acı hissetmiştir. İkincisinde, gök gürültüsü gibi korkunç bir ses işitmiştir. Üçüncüsünde, Ausonius'a ait bir şiiri içeren bir ansiklopedi ile bütün bilimleri gösteren bilimler ansiklopedisini görmüştür. Bkz. Cottingham, *A Descartes Dictionary*, s. 55.